

Brigalia Bam over vrouwen in de derde wereld: ook Europa is onderontwikkeld (1988)

Sieth Delhaas

Hervormd Nederland, 25 juni 1988

Brigalia Bam, de drijvende kracht achter het vrouwenwerk van de Wereldraad van kerken, keert na twintig jaar terug naar haar geboorteland, Zuid-Afrika. Sieth Delhaas spreekt met haar.

Inleiding

Brigalia Bam was in 1974 de stimulator achter de consultatie van de Wereldraad van kerken over 'seksisme in de jaren zeventig'. Negen jaar was ze stafid van de Wereldraad in Genève. Ze was ook initiatiefneemster van het vrouwenontwikkelingsfonds. Nu keert ze, na vijf jaar gewerkt te hebben voor de internationale voedingsbonden, terug naar haar geboorteland Zuid-Afrika. In opdracht van de Raad van kerken stort ze zich daar in het vrouwenwerk.

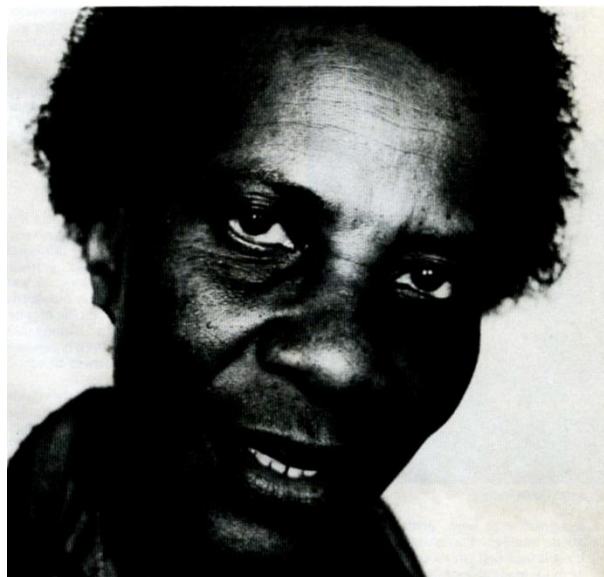
Terugkijkend op haar werk in Europa zegt de nu 55-jarige Bam:

"In die tijd was ik enorm enthousiast over ontwikkelingswerk vanuit de kerken. Maar ik denk dat we toen een fout hebben gemaakt. We hebben ons teveel gericht op de verbetering van inkomens. De tweede fout is dat we de mensen in het Westen beschouwden als ontwikkeld in vergelijking met die in de derde wereld. Er bestond geen wereldwijd denken over wat ontwikkeling in feite inhield. Het Westen ontwierp ontwikkelingsmodellen voor ons en wij accepteerden die zonder ze onder kritiek te stellen. Als we maar inkomen hebben, geld, ons dingen kunnen aanschaffen, dan lijkt de ontwikkeling geslaagd. Ik denk, dat die instelling moet worden herzien'.

U bedoelt, dat er in Nederland ook onderontwikkeling is?

'Er is een massa werkloosheid in West-Europa. Ik denk, dat werkloze mensen onderontwikkeld blijven omdat ze als mensen niet tot volle ontplooiing kunnen komen. Ook de vernietiging van het milieu in Europa zie ik als een bewijs van niet ontwikkeld zijn. De toenemende armoede, vooral onder vrouwen, laat zien, dat de Europese landen ook onderontwikkeld zijn.

De houding van het Westen ten opzichte van de derde wereld moet grondig veranderen. Maar dat kan pas als men eerst zelfkennis opdoet'.

U hebt gesproken op de conferentie van het Nederlands Vrouwenberaad over 'vrouwen als producenten van ontwikkeling'. Wat betekent dat?

'Ik heb leren zien, dat we allemaal worden belemmerd door onze tradities. Mannen werpen zich op de techniek en vrouwen doen zogenaamde vrouwenzaken.

Dat betekent dat vrouwen in ontwikkelingslanden ook volgens dit stamien worden ontwikkeld. Mijn vraag is: Hoe veranderen we de technologie zodat die ook in het Westen niet alleen in handen van mannen is?

Het bouwen van watervoorzieningen is in handen van mannen. Vanuit het ontwikkelingswerk wordt daarom aan mannen verteld hoe ze zo'n watervoorziening moeten onderhouden. Als de expert vertrokken is, is er echter vaak niemand die de voorziening kan bedienen, onderhouden of repareren. In heel wat gebieden, zoals bij ons in Zuid-Afrika, zijn er niet eens mannen op het platteland aanwezig. Ze werken in de steden of zijn vertrokken naar andere gebieden. De watervoorziening is er in handen van vrouwen. Zij moeten ervoor zorgen dat er hout is om vuur te maken. Zij moeten de molens en de slijpmachines bedienen. Als ze kapot gaan zijn ze echter niet in staat ze te repareren, omdat hun dat niet is geleerd. We moeten dus beginnen vrouwen te leren tractoren en waterpompen te onderhouden.

Het belangrijke van het Nederlandse Vrouwenberaad is, dat het tien jaar de ontwikkelingsorganisaties ervan doordrongen heeft dat hun hulp ook vrouwen moet bereiken. En als die organisaties daarvan zelf niet doordrongen zijn, dan vinden zij thuis in elk geval een pressiegroep van vrouwen, die erop toeziet, dat die hulp de vrouwen in de ontwikkelingslanden inderdaad ten goede komt. Vroeger was dat niet zo. Ontwikkelingswerkers spraken weliswaar met vertegenwoordigers van een groep, maar vrouwen varen er nooit bij aanwezig. Niemand lacht daaraan. In sommige culturen is het gebruikelijk dat, als vrouwen en mannen samen op een bijeenkomst zijn, de vrouwen niet spreken. De vrouwen zouden misschien wel iets willen zeggen, maar ze houden zich stil. Ik ben er daarom voorstander van, dat vrouwen hun eigen organisaties krijgen waar ze leren te zeggen dat zij belangrijk vinden. Op die manier kunnen ze integreren in bestaande organisaties. Ook waar mannen gewend zijn Heen het woord te voeren'.

Is de vrouwenbeweging sterk genoeg in de derdewereldlanden?

Ze is niet zo zichtbaar en herkenbaar als in de westerse landen. De vrouwen, en dan spreek ik van Afrika, die zich van hun positie bewust zijn geworden, zijn vrouwen met een schoolopleiding. De vrouwen in de stedelijke gebieden zullen niet noodzakelijk een beweging vormen, en de vrouwen op het platteland zijn echt wijze vrouwen. Ik bedoel dat ze eigenlijk altijd in ontwikkeling zijn. Zij bewerken immers het land. Ze doen wat vrouwen altijd al hebben gedaan: ze gaan naar het land, ze halen water, ze zorgen voor de familie en de dieren. Er is niets nieuws bij. Het nieuwe eraan is echter, dat er nu van buitenaf mensen komen die hen in dit werk ondersteunen. Die ondersteuning is belangrijk; ze mogen niet uit hun werk worden weggedrukt. We moeten zover komen dat vrouwen uit het

Noorden en Zuiden over deze dingen met elkaar aan de praat raken. Want geen van ons is zit op plekken waar de macht zit’.

U bedoelt, dat vrouwen zelf duidelijk moeten maken wat ze belangrijk vinden?

Juist. Ik zal je een voorbeeld geven. Onlangs was ik op de Filippijnen. Ik was er helemaal vol van, dat buitenshuis werkende vrouwen kindercrèches nodig hebben. Ik had die geluiden in Australië en Europa gehoord. Ik sprak met een groep vrouwen en liet me inlichten over hun situatie. De een werkte in een hotel vond het geen goede oplossing als in het hotel een opvangmogelijkheid voor iedereen zou komen. Ze zou dan voor dag en dauw met haar kind in het drukke openbaar vervoer moeten en ‘s avonds in zelfde propvolle bussen terug naar huis. Een andere oplossing was, dat er een opvangcentrum kwam in de buurt waar de vrouwen woonden. Maar dat leek niet haalbaar, omdat de centra zouden sluiten voordat zij vanuit hun werk weer thuis waren, en hun echtgenoten zouden nooit bereid zijn hun kinderen van de crèche op te halen. Ik was wanhopig . Tot een van de vrouwen zei: wat we nodig hebben zijn betere lonen. Dan kunnen we thuis iemand nemen die onze kinderen verzorgt. Sommige vrouwen vertelden dat er in hun buurt wel crèches waren, maar dat zij het geld niet hadden om er gebruik van te maken.

Je ziet, dat we altijd weer in de verleiding komen te denken dat wij weten wat anderen nodig hebben’.

Hebben vrouwen voldoende geleerd onder woorden te brengen wat belangrijk is voor een menswaardig leven?

‘De meesten leven op plaatsen waar hun nooit gevraagd is wat ze zouden willen. Hun is nooit gevraagd mee te beslissen of duidelijk te maken wat ze willen. Soms is er misschien een vaag gevoel watje zou willen, maar vrouwen zijn gewend om te dienen. Ze besteden hun leven grotendeels aan voeden, opvoeden en verzorgen van andere mensen. Zij dragen de gemeenschap op hun rug en zijn aangepast’.

U gaat nu terug naar Zuid-Afrika, waar u tot de niet-stemgerechtigden behoort. Is dat een zware beslissing?

‘Heel, heel zwaar, maar ook licht. Toen ik twintig jaar geleden vertrok om bij de Wereldraad te gaan werken was dat voor drie jaar. Omdat het niet mijn oorspronkelijke bedoeling was zo lang weg te blijven, heb ik steeds in een soort schizofrene situatie geleefd. Ik leefde en werkte in Europa maar mijn hart en ziel waren in Zuid-Afrika. Natuurlijk is het nu moeilijk om naar mijn land terug te keren. Ik wil er de laatste jaren van mijn leven doorbrengen. Maar dat niet alleen: ik wil mijn bijdrage leveren aan de strijd en als ik iets kan doen met mijn ervaringen, dan wil ik die in mijn land investeren.

Ik heb er steeds naar verlangd in mijn land een centrum voor vrouwen op te richten. Ik hoop dat veel buitenlandse vrouwen dat centrum zullen bezoeken. Voor Zuid-Afrikaanse vrouwen is het belangrijk om in dat centrum met buitenlandse vrouwen in gesprek te gaan. Ze missen zulke ontmoetingen vaak omdat ze geen visa krijgen en hun land niet mogen verlaten. Onderlinge ontmoetingen zijn belangrijker dan het lezen van boeken. Vrouwen kunnen van elkaar leren hoe ze zich moeten organiseren, wat hun strategie moet zijn, wat bruikbaar is voor ons, want onze situatie is juist door de apartheid uitzonderlijk. Vrouwen zijn, omdat ze zo sterk zijn, erg belangrijk voor ons land.

Vrouwen spelen verschillende rollen in de strijd tegen de apartheid. Er zijn er die dagelijks als activisten meedoen. Sommigen zijn al jaren geleden geband. Zij nemen op hun eigen wijze deel aan de strijd. Dan heb je de vrouwen die lid zijn van de vakbonden en als arbeiders meedoen in de strijd, bijvoorbeeld door deel te nemen aan stakingen. Daarnaast zijn er massa's vrouwen die op de achtergrond hun aandeel leveren. Zij moedigen de jonge mensen aan, hun kinderen en echtgenoten. Zij houden de familie overeind en zorgen dat het moreel van de jonge mensen op peil blijft. Natuurlijk kan niet iedereen de straat op gaan. Deze vrouwen houden het vuur brandend'.

Maar als deze vrouwen op de achtergrond blijven, zullen ze dan invloed krijgen op de structurele veranderingen?

'De apartheid zal niet lang meer duren. En de post-apartheidsamenleving zal er een zijn die mensen nodig heeft die de samenleving willen dienen: vrouwen en mannen, zwarten en witten. De vrouwen zeggen: wij willen als bevrijde vrouwen lid zijn van die samenleving. Wij willen niet meer die strijd moeten aangaan, die andere vrouwen vóór ons al hebben moeten voeren, overal in de wereld. Vrouwen zullen hun eigen rechten hebben als personen en niet toegespitst op het vrouw-zijn. Natuurlijk is het moederschap een groot goed, maar tegelijkertijd is het een obstakel om op gelijkwaardige wijze deel te nemen aan de samenleving. Hoe kun je dat uit de weg ruimen? Laten we beginnen om over ouderschap te praten in plaats van over moederschap'.

Ik denk, dat vrouwen over ouderschap spreken, mannen niet.

'Tijdens mijn werk voor de voedingsbonden is er onderzoek gedaan in Zweden. Het thuis blijven als verzorger van de baby was voor de vaders opgenomen in hun carrièreplanning. Vaderschapsverlof zou geen beletsel vormen voor promotie. Maar het onderzoek wees uit, dat het percentage mannen dat dit verlof gebruikte zeer laag bleef. In Genève had ik een collega, die pas vader was geworden en het ouderverlof had genomen. Hij zei tegen me: 'Brigalia, ik ken je ideeën over deze zaken en ik ken je gevoelens, maar ik zou dit nooit meer herhalen'. Zolang het werk in huis geen erkenning krijgt zullen steeds meer vrouwen de ontplooiing van hun leven buitenshuis zoeken. En terecht'.

Uw leven zal na twintig jaar ingrijpend veranderen.

'Als je in Zuid-Afrika leeft moet je verschillende feiten onder ogen zien. Je hebt je strijd van dag tot dag te voeren, die bovendien voortdurend extremer wordt. Je leeft in voortdurende angst omdat je door apartheid ingesloten bent: overal waar je ook gaat, werkt of bezig bent. Als je, zoals ik de afgelopen twintig jaar, in het buitenland woont kun je vrij rondreizen in een redelijke veiligheid. Natuurlijk, er zijn nu doodseskaders en ik weet niet in hoeverre ook mensen in het buitenland steeds meer gevaar lopen, maar er is voor mensen in het buitenland lange tijd een redelijke veiligheid geweest. Ook al verzette je je tegen het beleid van de Zuid-Afrikaanse regering. We probeerden mensen voor te lichten en schreven artikelen over de situatie in Zuid-Afrika. Maar in Zuid-Afrika zelf word je met allerlei beperkingen geconfronteerd. Ja, het zal zwaar worden'.